

Rodowa biblioteka Urbanowskich i Starzyńskich

W zbiorach Biblioteki Narodowej Ukrainy imienia W. I. Wernadskiego w Kijowie przechowywana jest znaczna liczba księgozbiorów, historia których jest związana się z dziejami i kulturą Polski. Pracując nad rozprawą naukową, związaną z historyczno-księgoznawczymi badaniami rodowego księgozbioru znanych polskich przedstawicieli szlachty podolskiej Urbanowskich i Starzyńskich, wynikała potrzeba odszukania w zasobach archiwalnych i księgoznawczych informacji o właścicielach księgozbiorów, zbadania istniejących między nimi naukowych i kulturowych powiązań, przeanalizowania ich bibliofilskich tradycji i upodobań.

Księgozbiorem Urbanowskich-Starzyńskich nikt z badaczy ukraińskich dotąd się nie interesował, chociaż dobór i tematyka zachowanych książek jest nadzwyczaj ciekawa. Pochodzą z okresu od początku XVI do początku XX stulecia. Znajdują się wśród nich wydania z: Bazylei, Krakowa, Warszawy, Lyonu, Rzymu, Wenecji, Lwowa, Berdyczowa, Kijowa, Moskwy, Sankt Petersburga. Tematyka księgozbioru jest równie szeroka: historia Polski i innych krajów, literatura teologiczna, geografia, literaturoznawstwo, językoznawstwo, słowniki, encyklopedie. Księgozbiór zawdzięcza swoją nazwę „Biblioteka Zahiniecka” miejscu gromadzenia i przechowywania: wsi Zahińce w powiecie latyczowskim, dzisiejszego obwodu chmielnickiego (Ukraina)¹.

¹ W przygotowaniu niniejszego artykułu wykorzystane zostały następujące materiały archiwalne: [1.] Архів НБУВ, опис I, справа 2, s. 3; [2.] Архів НБУВ, опис I, справа 33, протоколи № 170, 181, 184, 185, 187; [3.] IP НБУВ, ф. 1, № 121, 98s.; [4.] IP НБУВ, ф. 1, № 1066, 134s. Skorzystano także z następującej literatury: [5.] Chwalewik E., *Zbiory polskie archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w Ojczyźnie i na Obczyźnie*, t. 1-2, Kraków 1926-1927; [6.] Dobrzański J., *Z dziejów ruchu naukowego na Wołyniu w XIX w.*, „Nauka Polska”, 1934, s. 118-119; [7.] Dudin-Karwiecki J., *Wędrowka od źródeł do ujścia Horynia*, Kraków 1891, s. 134-135; [8.] „Horodec”, w: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych ziem słowiańskich*, t. 3, Warszawa 1882, s. 151; [9.] Epsztein T., *Życie intelektualne i kulturalne dworu ziemiańskiego na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w drugiej połowie XIX wieku*, w: *Dwór polski w XIX wieku. Zjawisko historyczne i kulturowe*, Warszawa 1998, s. 185-202; [10.] Kraszewski J. I., *Biblioteka Horodecka*, „Tygodnik Petersburski”, 1836, nr 2; [11.] Kraszewski J. I., *Książka jubileuszowa*, Warszawa, 1880, s. 123; [12.] Kraszewski J. I., *Wędrowki literackie, fantastyczne i historyczne*, t. 1, Wilno 1839, s. 48-96; [13.] Kraszewski J. I., *Wspomnienia z Polesia, Wołynia i Litwy*, t. 1, Wilno 1840; [14.] Małachowski P., *Zbiór nazwisk szlachty*, t. 2, Łuck 1790; [15.] Maleczyńska K., *Zasady doboru haseł z terenu Dolnego Śląska do „Informatora o polskich księgozbiorach historycznych...”*, w: *Symposia bibliologiczne*, Warszawa 1995, s. 49-53; [16.] *Polski Słownik Biograficzny*, z. 175, Warszawa-Kraków 2004, s. 453-455; [17.] Radziszewski F., *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitych bibliotekach i archiwach publicznych*

Rodowym księgozbiorem Urbanowskich i Starzyńskich jeszcze w połowie XIX wieku interesował się znany polski pisarz, literaturoznawca i działacz społeczny Józef Ignacy Kraszewski. Wspomina o niej w niektórych swoich utworach. Polscy badacze wymieniają w swoich pracach kolejnych właścicieli Biblioteki Zahinieckiej: Antoniego Urbanowskiego i Bolesława Starzyńskiego oraz wspominają o samym księgozbiore. W opracowaniach ukraińskich, jak dotąd, żadnych wiadomości odnaleźć się nie udało.

Głównym moim celem, w trakcie realizacji programu stypendialnego rządu polskiego dla młodych naukowców w Polsce, jest zebranie materiałów o posiadaczach księgozbioru i ich rodach, ewentualnych drogach nabywania, a następnie rozproszenia zbioru (dary, kupno, spadek itd.), zapoznania się z historią książki polskiej, jej wydawaniem i rozpowszechnianiem w Polsce głównie w XIX w., oraz opracowanie odnalezionych materiałów w celu ich wykorzystania w pracy doktorskiej. Podstawowe prace planuję przeprowadzić w następujących instytucjach: Bibliotece Narodowej, Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, Muzeum Narodowym w Warszawie, Archiwum Głównym Akt Dawnych, Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Opracowanie niniejszego tematu pomoże uzupełnić i poszerzyć wiedzę o prywatnych bibliotekach szlachty polskiej na ziemiach ukraińskich (w szczególności na Wołyniu i Podolu). Efektem mojej pracy doktorskiej będzie poszerzenie wiedzy o Bibliotece Zahinieckiej, odtworzenie jej układu i organizacji zbiorów, a następnie wydrukowanie pełnego katalogu zachowanego księgozbioru. W wyniku tych prac uzupełnimy wiadomości o prywatnych bibliotekach, przechowywanych w zasobach ukraińskiej Biblioteki Narodowej.

Historia tej biblioteki sięga końca XVIII wieku. Wtedy to podkomorzy wielki koronny Wincenty Potocki, przymuszony długami, sprzedał swe obszerne dobra Niemirów na Podolu Szczęsnemu Potockiemu, który nabył je dla swego syna Szczęsnego; wraz z pałacem zakupił też bogate zbiory obrazów, numizmatów oraz bibliotekę. Jednak nie pozostały one długo w rękach młodego Potockiego, który zmarł w 1810 r., a dobra niemirowskie po raz kolejny, wraz z bogatymi zbiorami

nych i prywatnych tak niegdyś byłych jak i obecnie istniejących w krajach dawną Polskę składających..., Kraków 1875; [18.] Reychman K., *Biblioteka Zahiniecka Starzyńskich i jej losy*, „Szpargały”, 1934, s. 53-54; [19.] „Starzyński Bolesław”, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa-Lódź 1972, s. 851; [20.] *Starzyński Bolesław*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1876, nr 22, cz. 1, s. 340-342; [21.] „Urbanowski Antoni” w: *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa-Lódź 1972, s. 927-928; [22.] Wisłocki W., *Biblioteka hr. Starzyńskich w Horodcu nad Horyniem – pow. łucki na Wołyniu*, „Przewodnik Bibliograficzny”, 1885, nr 8, z. 10, s. 207; [23.] „Zahifce” w: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 14, Warszawa 1895, s. 280; [24.] Дубровіна Л.А., Онищенко О.С., *Історія Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського 1918-1941*, Київ, НБУВ, 1998; [25.] Зданевич Б., *Каталог інкунабул*, Київ 1974; [26.] *Каталог палеотипів з фондів НБУВ НАНУ*, укладач М.А. Шамрай за участю Б. В. Грановського та І. Б.Торбакова, Київ 1995; [27.] Лісевич І. Т., *Історичні зошити. Духовно-спрагли (духовне життя польської національної меншини на Наддніпрянській Україні в 1864-1917 рр.)*, Київ 1997; [28.] Рабчун О., *Загінецька бібліотека Урбановських-Стажинських: до проблем реконструкції*, „Наукові праці НБУВ”, 13, Київ 2004, s. 330-340; [29.] *Труды Подольского историко-статистического комитета*, 9, Кам.-Подольский 1901, s. 519.

rami, zostały sprzedane w drodze licytacji przez licznych wierzycieli zmarłego właściciela.

Niemirów wraz z częścią zbiorów nabył brat Szczęsnego, Bolesław Potocki; pozostała część kolekcji uległa rozproszeniu. Większą część biblioteki niemirowskiej i zbiory numizmatyczne po Wincentym Potockim kupił bogaty obywatel z Podola, Krzysztof Urbanowski, właściciel dóbr Rachny Lasowe w powiecie jampolskim. Urbanowski przewiózł nabytą kolekcję do swego majątku, a ponieważ sam był zamięłowanym zbieraczem książek i numizmatów do końca życia uzupełniał ją dalszymi nabytkami. Umierając około 1830 r. podzielił swe zbiory testamentem między brata Antoniego i wnuka Edwarda Starzyńskiego. Ten ostatni, pragnąc widocznie aby zbiory pozostały w jednym ręku, ofiarował Antoniemu Urbanowskiemu wybór stu obrazów, numizmaty wraz z odpowiednimi szafami (nabytymi podobno przez Wincentego Potockiego po królu Stanisławie Leszczyńskim) i najlepsze dzieła z biblioteki pozostałej po Krzysztofie Urbanowskim [5].

Antoni Urbanowski (ok. 1770-1842) przewiózł wszystkie odziedziczone zbiory do swego majątku Horodziec w powiecie łuckim na Wołyniu. Musiał sam być zamięłowanym zbieraczem, gdyż posiadał już w Horodcu zbiory numizmatyczne, galerię obrazów oraz cenną bibliotekę, jedną z bogatszych na Wołyniu, do której włączono też księgozbiór Teodora Urbanowskiego z Cepcewicz na Polesiu wołyńskim.

W roku 1835 biblioteka wraz ze zbiorami niemirowskimi liczyła około 13 000 tomów, korzystali z niej m.in. Adam Jocher i Józef Ignacy Kraszewski, który bywał też pośrednikiem przy zakupach książkowych, sporządził katalog zbiorów Antoniego Urbanowskiego w języku francuskim (niedrukowany; znajduje się w Instytucie Rękopisów NBUW w Kijowie) i opisał bibliotekę [21]:

„...na lewym brzegu rzeki, widzimy miasteczko Horodziec, mające ze Stepaniem i okolicznymi wsiami historyczną przeszłość, którą powtarzać uważam za rzecz zbyteczną. W pierwszych latach bieżącego stulecia, Horodziec znany był z pięknego pałacu i cennych artystycznych zbiorów, nagromadzonych tu chwilowo przez miejscowego dziedzica Krzysztofa Urbanowskiego, a później brata jego Antoniego. Były tu dwie obszerne mozaikowe sale z pięknymi gipsurami, gzymsami i ornamentami sztukateryjnymi, wedle mody wówczas panującej. Obszerne ogród spacerowy, umiejętnie zarysowany, w którym sztuka zastąpiła piękność skąpej natury poleskiej; dziś zupełnie dziko zarasta, choć porządne oparkanie broni go od pustoszenia przez okolicznych włóścian. Piękny i cenny zbiór obrazów, pomiędzy którymi pamiętny był oryginalny Guido Reni, cenna numizmatyka w porządnym szafach ułożona, a nabyta w Niemirowie po Wincentym Potockim, a szczególnie bogata biblioteka, zawierająca ciekawe manuskrypty, kilka pięknych Aldów-Elzewirów, wiele szacownych dzieł polskich, z których wspomnieć należy oryginalny statut Łaskiego 1500 r. [sic!], rzadki zbiór Biblii, jak na przykład Pawła Seklucyana z 1556 r., Wujka z 1599 r. Oto są rzeczywiste powody, dla których należy się sympatyczne i zasłużone wspomnienie o tym poleskim nadhoryniowym miasteczku, a bardziej jeszcze o jego światłym

właścicielu, którym potrafił w czasach, kiedy się rzadko jeszcze oddawano bibliografii i poważnej nauce, zebrać cenny księgozbiór, przechodzący jak powiadają liczbę 20 000 tomów. Zbiory te w pełnym komplecie znajdowały się w Horodcu niedługo, bo tylko od 1818 do 1852 roku; później w większej części przeniesione zostały na Podole i umieszczone w Rachnach i sąsiednich Zahińcach” [17].

Księgozbiór składał się głównie z poloników: zawierał opracowania i źródła historyczne, pierwodruki z XVI wieku, kilka cennych Biblii, wiele elzewirów i aldynów [12], broszury z XVIII wieku, literaturę dramatyczną (od komedii rybałtowskich po dzieła Aleksandra Fredry), zbiór klasyków greckich i rzymskich, dzieła z zakresu botaniki, krajoznawstwa, sztuki, numizmatyki. Były tam również cenne rękopisy z XVI wieku z miniaturami oraz wiele dzieł z autografami. Po śmierci Antoniego Urbanowskiego w 1842 r. zbiory przeszły na własność wnuka Edwarda Starzyńskiego z Zahiniec [5].

Żonaty z Izabellą Mostowską, córką Tadeusza, 1-voto Aleksandrową Potocką, przebywał stale w Dreźnie, dokąd też przewiózł zbiór numizmatyczny i część galerii obrazów. Biblioteka pozostała w Horodcu do 1862 roku (w niektórych źródłach do 1863 lub nawet 1868), gdy po śmierci Edwarda Starzyńskiego syn jego Bolesław [13], przewiózł ją do rodzinnych Zahiniec (pow. latyczowski) i połączył z resztkami biblioteki z Rachen Lasowych i własnym księgozbiorem.

Bolesław Starzyński (1834-1913), ziemianin, malarz, znany artysta, rzeźbiarz i złotnik, był także zbieraczem książek. Dla odziedziczonej po ojcu biblioteki wybudował w Zahińcach osobną salę, wysoką na dwa piętra i połączoną galerijką. Uzupełniał księgozbiór głównie w zakresie historii sztuki. W 1896 Biblioteka Zahiniecka liczyła 16 000 tomów i posiadała własny ekslibris [27, 29]. W 1913 roku spadkobiercy Starzyńskiego sprzedali majątek wraz z biblioteką Marii Branickiej, która nabyła ją dla swego wnuka Karola Radziwiłła. W 1917 roku Zahińce uległy zniszczeniu, a zbiory zostały przewiezione do Kijowa. Większość została włączona do Ogólnokrajowej Biblioteki Ukrainy i do biblioteki w Muzeum Tereszczenki; część uległa rozproszeniu [19].

Według różnych źródeł Biblioteka w Zahińcach liczyła od 16 000 do 20 000 książek, w tym wiele starych druków, wśród nich inkunabuły; znajdowały się tam także rękopisy iluminowane, różne archiwalia, ryciny i mapy. Niektóre tomy Bolesław Starzyński własnoręcznie oprował, zamieszczając na nich superekslibris z herbem Doliwa; oznaczone były nim również niektóre inne egzemplarze [22].

W Zahińcach Starzyński urządził swoją pracownię [20]. Z jego twórczości malarskiej znane są tylko dwa obrazy olejne: pochodzące jeszcze z roku 1852 płótno przedstawiające konia przy wodopoju (Muzeum Narodowe w Warszawie), oraz niedatowana i niesygnowana podobizna króla Stefana Batorego (Zbiory Zamku Królewskiego na Wawelu).

Bolesław Starzyński prowadził badania naukowe nad uzbrojeniem rycerstwa polskiego, herbami i genealogią, łowiectwem oraz myślistwem. Prawdopodobnie w ostatniej ćwierci XIX wieku poświęcił się głównie tym zagadnieniom, odchodząc stopniowo od twórczości artystycznej. Rezultatem wieloletnich starań

i prac stał się katalog dawnego uzbrojenia (obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej), składający się z siedmiu tomów, zawierających opisy oraz wykonane głównie przez Starzyńskiego plansze, rysowane piórkami i barwione farbami wodnymi. Spis zawartości większej części tego dzieła (*Katalog pięciu tomów broni zaczętej i odpornej w Polsce*) opublikował we Lwowie w roku 1894.

Przez około dwadzieścia lat Starzyński pracował nad herbarzem. Dzieło to obecnie znajduje się w Bibliotece Jagiellońskiej zachowane w szesnastu tomach (tom siedemnasty, zawierający genealogię rodzinną, jest w zbiorach prywatnych we Francji). Autor zamieścił w nim prawie 1500 rysunków herbów polskich, litewskich, ruskich i ormiańskich, a także utytułowanych rodów z różnych państw europejskich, uzupełniając je wykazami koligacji, głównie z XIX wieku; przedstawił tu także herby miast i cechów, gmerki lwowskich mieszczan, znaki kamieniarzy itd.

Z Zahiniec wyjeżdżał często do Francji, gdzie spędzał wiele czasu w Nicei (utrzymywał tu drugą pracownię) i w Paryżu. Prowadził wystawny tryb życia i uchodził za kosmopolitę. W latach 1899-1904 ofiarował Bibliotece Jagiellońskiej mszał, herbarz, katalog broni i albumy fotograficzne wraz z sekretarzem własnego projektu. 15 lipca 1912 roku, po śmierci drugiego syna, sporządził testament, prawdopodobnie zapisując Zahiniec z biblioteką jedynej córce.

Starzyński używał tytułu hrabiowskiego, co uzasadnił w swym herbarzu następującą informacją: „za cesarza Pawła na zasadzie przyznania deputacji wywodowej Gubernii Podolskiej potwierdzono tytuł Józefowi, chorążemu łyczowskiemu i bratu Ludwikowi. Akt urzędowy został podany do Komisji Legitymacyjnej Polskiej w Kamieńcu w 1851 i 1853 roku”. Jednakże *Spisok dvorian...* z roku 1913 zawiera tylko informację o wpisaniu do księgi szlachty w 1840 roku Edwarda Starzyńskiego z synem Bolesławem, a także w 1879 r. dzieci Bolesława: Róży Marianny, Witolda i Stanisława. Na mocy ukazu rosyjskiego z 5 maja 1911 roku rodzinie Starzyńskich przyznano prawo posługiwania się również formą nazwiska Starzeński (rodzina o tym nazwisku posiadała tytuł hrabiowski). Sam Bolesław Starzyński podpisując się jako „hrabia” używał jednak wyłącznie nazwiska Starzyński [16].

Starzyński oprócz Zahiniec posiadał m.in. miasteczko Zahnitków, gdzie od 1876 r. utrzymywał cukrownię (czynną do 1895 r.), wraz z dobrami: Studenica (nabyte w 1858 r.), Podejma, Podejmica i Waladynka.

Starzyński zmarł w Paryżu 26 stycznia 1917; pochowany został obok ojca Edwarda oraz pierwszej żony i synów na cmentarzu Père Lachaise.

Pierwszą żoną Bolesława Starzyńskiego była Helena de Weyrauch (zm. 27 X 1904), z którą miał córkę Różę Marię (Marianne, ur. 1861), zamężną od 5 V 1883 za Stefanem Szembekiem, oraz synów: Witolda (1864-1906) i Stanisława (1872-1912). Z drugiego małżeństwa z Marguerittą Hortense Dubois (zm. przed lipcem 1930) dzieci nie pozostawił.

Róża Maria już w roku 1913 sprzedała klucz zahiniecki siostrzenicy matki Starzyńskiego, Marii z Sapiehów Władysławowej Branickiej, która nabyła je dla wnuka Karola Radziwiłła [5].

Losy artystycznych zbiorów Starzyńskiego nie są znane. Dzieła sztuki przeznaczone dla Zamku Królewskiego na Wawelu (druga żona Starzyńskiego zajmowała się po jego śmierci tą darowizną) były początkowo przechowywane we Francji, potem trafiły do ambasady RP w Paryżu, niektóre z nich pozostały w ambasadzie, a inne w 1930 roku przewieziono na Wawel. W zbiorach wawelskich zatrzymano tylko rzeźbę husarza na koniu i tzw. tarczę Sobieskiego oraz kilka sztuk broni; pozostałe przedmioty przeznaczono na wymianę lub na sprzedaż.

Dwór ziemiański był często ośrodkiem życia kulturalnego i naukowego, miejscem gdzie kształcono młode pokolenia, rozwijano własne zainteresowania i pasje, czy też gromadzono różnorodne zbiory. Widać to dobrze na przykładzie siedzib polskiego ziemiaństwa na Wołyniu, Podolu i Ukrainie (gubernia wołyńska, podolska i kijowska w Rosji) [9].

W bibliotekach ziemiańskich bardzo ważną pozycję zajmowała literatura piękna, beletrystyka oraz książki historyczne, ale o charakterze popularnym [15]. Na pierwszym miejscu były dzieła polskich klasyków, szczególnie XIX stulecia: Mickiewicz, Słowacki i Krasiński. Czytano także Kraszewskiego, Korzeniowskiego, Rzewuskiego, Kaczkowskiego, Syrokomlę, Zaleskiego itd. Z książkami polskimi silnie konkurowały francuskie. W niektórych domach te ostatnie dominowały. W mniejszym wyborze spotykano książki niemieckie. W języku niemieckim sprowadzano głównie literaturę fachową rolniczą i techniczną. Książki rosyjskie kupowano przede wszystkim dla młodzieży męskiej, która była zmuszona dobrze opanować język rosyjski. Dziewczęta rosyjskiego się nie uczyły, stąd literatura rosyjska w oryginale nie zawsze była obecna w domach polskich. Od końca XIX wieku rośnie zainteresowanie literaturą angielską, ale książki w języku angielskim stanowiły niewielki margines pozostałych sprowadzanych na Kresy, gdyż nadal niewielki tylko procent ziemiaństwa znał angielski [7].

Zainteresowania naukowe ziemiaństwa przeważnie skierowane były w stronę szeroko rozumianych nauk humanistycznych, a wśród nich pierwsze miejsce zajmowały nauki historyczne. Pasjonowano się dziejami kraju, regionu i okolic, ale także historią Europy, rodzin panujących, historią kultury, cywilizacji, historią polityczną itd. W szeregu zainteresowań historycznych nie mogło zabraknąć badań nad przeszłością własnej rodziny.

Dwory ziemiańskie kryły w sobie nieraz bardzo cenne zbiory i kolekcje sztuki, biblioteczne, archiwalne, mebli, porcelany itd. [6]. Kolekcjonerstwo należało bowiem także do dość typowych pasji ziemiaństwa. Zbiory ziemiańskie miały inny charakter niż kolekcje w dzisiejszym tego słowa znaczeniu. Cechą najbardziej typową była ich duża różnorodność i przypadkowość, będąca konsekwencją zmieniających się zainteresowań twórcy, przemijającej mody, procesów dziedziczenia i nawarstwiania się zbiorów za życia kilku pokoleń. Bardzo rzadko zasoby dworów ograniczały się do jednego typu przedmiotów. Interesowano się przeważnie kilkoma dziedzinami naraz. Amator malarstwa miał także kolekcje sztychów i porcelany, a na dodatek zbierał rodzinne dokumenty i kompletował bibliotekę, a w spadku po ojcu miał zbiorek pasów kontuszowych. Do wyjątków

należały kolekcje tworzone według ściśle określonych zainteresowań właściciela, zbiory specjalistyczne, nastawione na konkretne przedmioty, dziedzinę sztuki, epokę, wreszcie wyłamujące się swoim charakterem i formą z panującej mody. Ale nawet i w tych przypadkach rodzinne kolekcje zawierały zbiory typowe dla większości siedzib, a więc biblioteki, archiwa, galerie, porcelanę i fajanse, srebra, meble itd.

Po roku 1913, kiedy biblioteka stała się własnością Branickich, żadnych wiadomości o niej nie mamy. W 1921 r. rozpoczęła się na Ukrainie konfiskata księgozbiorów i włączanie wszystkich bibliotek do Ogólnokrajowej Biblioteki Ukrainy [1, 2, 24]. W ten sposób Biblioteka Zahiniecka trafiła do Kijowa, gdzie zbiory jej uległy rozdzieleniu pomiędzy różne działy Centralnej Naukowej Biblioteki Ukrainy.

W latach siedemdziesiątych XX wieku odnotowano w zbiorach CNBU siedem inkunabułów [25] pochodzących z Biblioteki Zahinieckiej, a w latach dziewięćdziesiątych 38 paleotypów [26].

Zachowane do dzisiaj zbiory Biblioteki Zahinieckiej zawierają książki o różnorodnej tematyce. Przykładowo można wymienić:

Euripidis tragoediae septendecim, ex quib[us] quaedam habent commentaria.
[Vol. 2: Graece]. Venetiis 1503.

Homer: *Ilias hoc est, De rebus ad Troiam gestis descriptio.* Basilae 1511.

Statuta Sinodalia et p[ro]uincialia etc. Nurembergae 1512.

Krantz, Albert: *Wandalia in qua de Wandalorum populis et eorum patrio solo ac in Italiam, Galliam, Hispanias, Aphricam et Dalmatiam migratione, et de eorum regibus ac bellis domi forisque gestis.* Coloniae Agrippinae 1519.

Ovidius Naso, Publius: *Epistole heroïdes Publii Ovidii Nasonis diligenti castigatione exculte...* Lugduni, 1529.

Vergilius Maro, Publius: *Vergilius [Bucolica, Georgica, Aeneis Nicolai Erythraei].* Parisiis 1538.

Ptolemaeus, Claudius: *Clavdii Ptolemæi Pelvsiensis Alexandrini Omnia, Quae Extant, Opera. Geographia excepta, quam seorsim quoque hac forma impressimus...* Basileae 1541.

Sabinus, Georg: *Georgii Sabini Brandeburgensis Poëmata.* Argentorati 1544.

Dubowicz, Jan: *Hierarchia abo o Zwierzchnosci w Cerkwi Bozey.* Lwów 1644.

Borkowski, Modest: *Complement ozdoby starozytney Pilawie przez Jáśnie Wielmożnego Jogo Mości Pána Mikolaia z Potoka Potockiego...* Lwów 1652.

Glinka, Franciszek: *Zwierzyniec Iednorozcow [...] z Przydatkiem rożnych mow Seymowych, Listow, Pism y Discursow [...] tegoz Andrzeia Maximiliana Fredra [...].* Lwów 1670.

- Bratkowski, Daniel: *Swiat po Części przejrany*. Kraków 1697.
adl.:
Bando: *Bando przeciwko gorzałce y wszystkim iey naśladowcom*. Supraśl 1720.
adl.:
Bieżanowski, Stanisław Józef: *Lew przyjemny chociaż ognisty, liliowym, do wieczney pamięci związkiem zniewolony*. [S.l.] 1676.
- Wessel, Augustyn Adam: *Morze miłosierdzia y Dobroci Bozey Pokazane grzesznikowi y grzesznicy...* Lwów 1735.
- Jabłonowski, Józef Aleksander: *Heraldica To iest osada kleynotow rycerskich y wiadomosc znakow herbownych dotąd w Polszcze nieobiasniona, pracą y wynalazkiem...* Lwów 1742.
- Bobiński, Remigiusz: *Meta nieodmienney intencji ná utwierdzenie bez terminu rodzicielskich pociech Jasnie Wielmoznego Jmści Pana Macieia Mycielskiego...* Lwów, 1743.
- Pikulski, Gaudenty: *Złość Żydowska przeciwko Bogu y bliźniemu prawdzie y sumnieniu na objaśnienie Talmutystow Na dowód ich zaślepienia, y Religii dalekiej od prawa Boskiego przez Moyżesza danego*. Lwów, 1758.
- Kleczewski, Stanisław: *Kalendarz seraficzny Zamykający w sobie Żywoty Wielebnych Sług Boskich Zakonu S. O. Franciszka Reformatorow Polskich Osobliwą Swiętobliwością znamienitych*. Lwów 1760
- Cornaro, Luigi; Lessius, Leonardus: *Nauka zdrowia, to iest, skuteczny sposób, którym się zdrowie dobre i życie a przytym zmysłów, rozumu y pamięci całość aż do ostatniey starości dochować może. Traktatów II*. Lwów 1765.
- Kołątaj Hugo: *Uwagi nad Pismem, które wyszło w Warszawie, z Drukarni Dufourowskiej pod tytułem: Seweryna Rzewuskiego Hetmana Polnego koronnego o Sukcessyi Tronu w Polszcze rzecz krótka*. Warszawa, 1790.
adl.:
Kołątaj Hugo: *O ustanowieniu i upadku Konstytucyi Polskiej 3go Maia 1791*.
- Niemcewicz, Julian Ursyn: *Kazimierz Wielki. Dramma we trzech aktach*. Warszawa: 1792.
- Niemcewicz, Julian Ursyn: *Pisma różne wierszem i prozq*. T. 1-2. Warszawa 1803-1805.
- Krasicki, Ignacy: *Dzieła poetyckie*. T. 2-10. Warszawa 1804.
- Niemcewicz, Julian Ursyn: *Samolub, komedja w 5 aktach, wierszem*. Warszawa 1814. *Na zwrótniej stronie tytułu pieczętka u tekstem w języku ukraińskim: Библиотека УАН Відділ польської літератури*.
- Krasicki, Ignacy: *Bajki i przypowieści, tudzież Bajki nowe dla użytku młodzieży*

- szkolnej*. Wilno 1815.
- Wolski, Jan: *Fizyka stosownie do terażniejszego stanu wiadomości krótko zebrana...* Warszawa 1817.
- Niemcewicz, Julian Ursyn: *O więzieniach publicznych, czyli domach pokuty*. Warszawa 1818.
- Krasicki, Ignacy: *Kazania...* Warszawa 1819.
- Niemcewicz, Julian Ursyn: *Dzieje panowania Zygmunta III, króla polskiego...* T. 1-3. Warszawa 1819. Na stronie tytułowej pieczętka-ekslibris „Biblioteka Zahiniecka”.
- Niemcewicz, Julian Ursyn: *Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce z rekopismów, tudzież dzieł w różnych językach...* T. 1-6. Warszawa, 1822.
- Siarczyński, Franciszek: *Mowa żałobna na śmierć S. O. księżęca Adama Kazimierza na Klewaniu i Żukowie Czartoryskiego*. Lwów 1823.
- Niemcewicz, Julian Ursyn: *Jan z Tęczyna, powieść historyczna przez...* T. 1-3. Warszawa 1825.
- Mickiewicz, Adam: *Sonety Adama Mickiewicza*. Lwów 1827.
- Krasicki, Ignacy: *Myśli i zdania moralne i filozoficzne*. Wilno 1828. Na ostatniej stronie pieczętka czerwona z monogramem „F.S.”.
- Krasicki, Ignacy: *Dzieła*. T. 1-10. Warszawa 1829.
- Krasicki, Ignacy: *Dzieła*. T. 1-8. Warszawa 1830.
- Parvez P.: *Nowa grammatyka francuzka [François-Joseph-Michel] Noël'a i [Charles-Pierre] Chapsal'a*. Warszawa 1835.
- Zimorowicz, Bartłomiej: *Historja miasta Lwowa, królestw Galicyi i Lodomeryi stolicy...* Lwów 1835.
- Muczkowski, Józef: *Grammatyka języka polskiego*. Kraków 1836.
- Kołątaj Hugo: *Pamiętnik o stanie Duchowieństwa Katolickiego Polskiego i innych wyznań w połowie XVIII wieku*. Poznań 1840.
- Schmidt, Friedrich August: *Dzieje Królestwa Polskiego krótko lat porządkiem opisane*. T. 1-2 [przekł.] przez J. Albertrandego. Lwów 1846.
- Szajnocha, Karol: *Szkice historyczne*. T. 1-4. Lwów 1858.
- Grabowski, Ambroży: *Kraków i jego okolice*. Kraków 1866.
- Wincenty Kadłubek, *Magistri Vincentii Chronicon Polonorum = Mistrza Wincen-tego Kronika Polska*. Lwów 1872.
- Polkowski, Ignacy: *Żywot Mikołaja Kopernika*. Gniezno 1873.

Karwowski, Stanisław: *Wiek XVI czyli Dzieje odkryć, politycznych przeobrażeń i reformacji*. Poznań 1881.

Stadnicki, Kazimierz: *Synowie Gedymina, wielkowiłdacy Litwy...* Lwów 1881.

Węgierski, Tomasz Kajetan: *Pisma wierszem i prozą*. Lwów 1882.

Starzyński, Stanisław: *Sprawa języka państwowego w Austrii*. Lwów 1884.

Według katalogów Biblioteki Zahinieckiej powinny być dwa egzemplarze książki „Starzyński, Bolesław: *Katalog pięciu tomów broni zaczepnej i odpornej w Polsce*. Lwów 1894”, ale dzisiaj nie udało się odszukać żadnego w NBUW.

Według katalogów z lat 1870 i 1905 [3, 4] w Bibliotece Zahinieckiej powinny być następujące książki autorstwa J. I. Kraszewskiego:

1)

Rok ostatni panowania Zygmunta III. Wilno 1833.

Mistrz Twardowski. Powieść z podań gminnych. Wilno 1840.

Cale życie biedna. Powieść pierwsza. Wilno 1840.

Stańczykowa kronika od r. 1503 do 1508. Wilno 1841.

Ostatnia z Książąt Słuckich. Wilno 1841.

Powieść składana J. I Kraszewskiego i Johna of Dycalp [pseud., Jankowski Placyd]. Wilno 1844.

Latarnia czarnoksiężka. Obrazy naszych czasów Oddział I-II. Warszawa 1843-1844.

Pod włoskiem niebem. Fantazya. Lipsk 1845.

Pamiętniki nieznanego. Warszawa 1846.

Czasy Zygmuntofskie. Powieść z r. 1572. Warszawa 1846.

Milion posagu. Powieść. Warszawa 1847.

Sfinx, powieść. Warszawa 1847.

Ostrożnie z ogniem. Powieść nowa. Lwów 1849.

Pan i szewc. Powieść. Wilno 1850.

Resztki życia. Powieść. 1858.

Staropolska miłość. Urywek Pamiętnika. Warszawa 1859.

Dola i niedola. Powieść z ostatnich lat XVIII wieku. Warszawa 1864.

Macocha, z podań XVIII w. Powieść. Warszawa 1873.

Boża opieka, powieść osnuta na podaniach XVIII wieku. Lwów 1873.

Powrót do gniazda. Powieść z podań XVI wieku. Warszawa 1874.

Z siedmioletniej, opowiadanie historyczne. Warszawa 1876.

Stara baśń. Powieść z IX wieku. T. 1-3. Kraków 1876.

Lubonie. Powieść z X wieku. Kraków 1876.

Bracia zmartwychwstańcy : powieść z czasów Chrobrego. Kraków 1876.

Starosta Warszawski. Obrazy historyczne z XVIII wieku. Warszawa 1877.

Masław. Powieść z XI wieku. Kraków 1877.

Królewscy synowie. Powieść z czasów Władysława Hermana i Krzywoustego. Kraków 1877.

Skrypt Fleminga. Powieść historyczna z czasów Augusta II. 1878.
Syn marnotrawny. Opowiadanie z końca XVIII wieku. 1878.
Stach z Konar. Powieść historyczna z czasów Kazimierza Sprawiedliwego.
Kraków 1879.

2)

Tęczyńscy. Dramat historyczny w 5 aktach, prozą. Wilno 1844.
Miód kasztelański. Komedya kontuszowa w 5 aktach prozą. Kijów 1860.
Ciepła wdówka. Komedya kontuszowa we trzech aktach wierszem. Poznań 1866.
Panie Kochanku. Anegdota dramatyczna. Poznań 1867.
Równy wojewodzie. Obraz dramatyczny z XVIII wieku, w 5 aktach. Poznań 1868.
Radziwiłł w gościnie. Anegdota dramatyczna. Lwów 1872.

3)

Poezye. T. 1-2. Wilno 1838.
Hymny boleści. Paryż 1857.
Wioska. Sielanka. Warszawa 1858.

4)

Wielki świat małego miasteczka. 1833.
Wędrowki literackie, fantastyczne i historyczne. Część I. Wilno 1839.
Poeta i świat. Powieść. Poznań 1839.

5)

Studia literackie. Wilno 1842.
Nowe studia literackie. Warszawa 1843.

6)

Wędrowki literackie, fantastyczne i historyczne. Część II. Wilno 1839.
Obrazy z życia i podróży. Wilno 1842.
Wspomnienia Odessy, Jedyssanu i Budżaku. Dziennik przejażdżki w roku 1843 od 22 Czerwca do 11 Września. Tom I. Wilno 1845.
Wieczory wołyńskie. Lwów 1859.
Wspomnienie Polesia, Wołyńia i Litwy. 1861.

W NBUW zachowały się następujące tomy:

Kraszewski, Józef Ignacy: *Improwizacye dla moich przyjaciół, książeczka do zapalania fajek.* Wilno 1834.

Kraszewski, Józef Ignacy: *Poezye. T. 1-2.* Wilno 1838.

Kraszewski, Józef Ignacy: *Wilno od początków jego do roku 1750. T. 1.* Wilno 1838.

Kraszewski, Józef Ignacy: *Szkice obyczajowe i historyczne. T. 1-10.* Wilno 1840-1841.

Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi, 3:2009

- Kraszewski, Józef Ignacy: *Bracia zmartwychwstańcy: powieść z czasów Chrobrego*. T. 1-3. Kraków 1876.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Lubonie. Powieść z X wieku*. Kraków 1876.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Stara baśń. Powieść z IX wieku*. T. 1-3. Kraków 1876.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Boleszczyce: powieść z czasów Bolesława Szczodrego*. T. 1-2. Kraków 1877.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Masław. Powieść z XI wieku*. T. 1-2. Kraków 1877.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Na białym zamku. Powieść historyczna z czasów Augusta III*. T. 1-2. Kraków 1877.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Bratanki. Powieść z podania początku XVIII wieku*. T. 2. Warszawa 1879.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Pod blachą. Powieść z końca XVIII wieku*. T. 1-3. Warszawa 1881.
- Kraszewski, Józef Ignacy: *Rodzeństwo. Obrazek współczesny*. T. 1-2. Kraków 1884
Na końcu książki wklejone nalepki intrologatorskie o treści: „Richard Oesterich. Drezden. Könnigl. Hof Buchbinder”.
- Z innych autorów polskich mamy:
- Trembecki, Stanisław: *Poezye*. T. 1. Warszawa 1819.
- Mickiewicz, Adam: *Poezye*. T. 2. Wilno 1823.
- Lelewel, Joachim: *O historii, jej rozgałęzieniu i naukach związków z nią mających*. Warszawa 1826.
- Lelewel, Joachim: *Edda to jest Księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców*. Wilno 1828.
- Lelewel, Joachim: *Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne do czasów Jagiellońskich*. Warszawa 1828.
- Trembecki, Stanisław: *Dzieła poetyczne...* T. 1-2. Wrocław 1828.
- Lelewel, Joachim: *Dzieje Polski... potocznym sposobem opowiedział, do nich dwaście krajobrazów skreślił*. Warszawa 1829.
- Fredro, Aleksander: *Komedye*. T. 3-5. Lwów, Stanisławów, Tarnów 1830.
- Słowacki, Juliusz: *Poezye*. T. 2. Paryż 1832.
- Lelewel, Joachim: *Polska, dzieje i rzeczy jej rozpatrywane rozpatrywane przez...* T. 1-3. Poznań 1858. Na stronie tytułowej pieczętka-ekslibris „biblioteka Zahieniecka”.

Mickiewicz, Adam: *Pisma*. T. 3. Warszawa 1858.

Starzyńscy herbu „DOLIWA”: w polu błękitnym na szerokiej białej wstędze ukośnie z prawej strony do dołu ku lewej ułożone trzy róże pełne, w równej odległości. Na hełmie między dwoma trąbami trzy róże w prosto jedna nad drugą. Ten Herb nadany został Doliwom za czasów Leszka IV [14].

Bolesław Starzyński wykorzystał rodzinny herb w ekslibrisie swojej biblioteki. Zmianie uległa korona. Dookoła tarczy dodano pas [bandoliera?] z napisem: BIBLIOTEKA ZAHINIECKA.

Ekslibris heraldyczny Biblioteki Zahinieckiej.

Oprawy książek są różne. Wiemy, że pewną liczbę opraw wykonał sam Bolesław Starzyński. Zrobione są ze skóry koloru brązowego albo zielonego. Większość tych opraw nie znajduje podobnych w innych kolekcjach NBUW. Pierwotnie wydawało się, że są charakterystyczne tylko dla Biblioteki Zahinieckiej, ale w Warszawie spotyka się podobne oprawy na rękopisach, oprawionych w XIX wieku.

Na książkach z Biblioteki Zahinieckiej występują ważne autografy, pośród nich dedykacje Józefa Ignacego Kraszewskiego i Stanisława Starzyńskiego (dla właścicieli biblioteki). Mamy też kilka zapisów ręką Bolesława Starzyńskiego w języku francuskim.